

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

22864 -
22840

378
Q-79

50

Printed in Turkey

2002

Ի ՀԱՆԴԻՍԻ ԲԱՑԱՆ

ԱՄԵՆԱՓՐԿՉԵԱՆ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ

Ի Օ Ա Վ

ՓԱՓԱՉԵԱՆ Ս. ԷՅԷՆՏԻ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

— 1877 —

Ի ՀԱՆԴԻՍԻ ԲԱՑՄԱՆ

ԱՄԵՆԱՓՐԿՉԵԱՆ

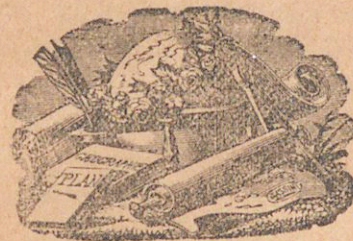
ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

392

ՂԱԼԱԹԻՈՅ

ԻՕՍԳ

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷԹԷՆՏԻ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ՝ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

— 1877 —

8172

Ի ԳԱՆԳԻՍԻ ԲԱՑՄԱՆ

ԱՄԵՆԱՓՐԿՁԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ

Խ Օ Ս Կ

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷՖԵՆՏԻԻ

ԱՅՍ նորակառոյց վարժարանիս մէջ որ
 յանուն Ամենափրկչի հաստատեալ է արդէն, ա-
 ուշին անգամ աստուածային սրբազան երգոց
 և աղօթից ձայնն հնչուելէ ետեւ, Հարք իմ և
 Տեարք, ինձ արժան է խօսք առնուլ և փառք
 սալ Աստուծոյ, նախ՝ անոր համար որ ինչպէս
 Նորա աջն ու հովանին հայցելով օրհնեցաւ հիմ-
 նարկութիւն վարժարանիս, նոյնպէս և անվաս
 և ամենայն յաջողութեամբ հասցնելով զմեզ շին-
 ուածոյս աւարտմանը, սյսօր մի և նոյն աստ-
 ուածային հզօր աջն ու հովանին խնդրելու ար-
 ժանի ըրաւ զմեզ՝ վասն ապագայ բարգաւաճա-
 նաց մեծի հիմնարկութեանս յօգուտ և ի պայ-
 ծառութիւն Հայոց ազգի:

Փառք կուտամ երկրորդ անոր համար որ
 զիս արժանի ըրաւ այս փառաւոր աւուր հաս-
 նելու. որուն համար տասն և վեց տարիէ ի վեր

անդուլ տքնութիւնք և անձնուէր աշխատու-
 թիւնք ունեցած եմ: Ուստի և այսօր իմ նպա-
 տակիս հասած ըլլալով, կը պարտաւորիմ Ղա-
 լաթիոյ Սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյս մէջ ու-
 նեցած ծառայութեանցս մէկ խիստ համա-
 ոօտ համարատուութիւնն ընել: Համարատուու-
 թիւն մը, որ միշտ ազդային վարչութեան մա-
 տուցուած և նորա հաւանութեանն արժանա-
 ցած է, բայց ցարդ ժողովրդեան ներկայացուած
 չէ, ոչ ուղղակի և ոչ անուղղակի. հակառակ իսկ
 այնքան հրապարակային նախատանայ և անուա-
 նարկութեանց, որք մանաւանդ վերջին չորս
 տարուան մէջ՝ անընդհատ տեղացիին իմ վրայ =
 կսպասէի այս աւուր, որ անոնց ամենուն սա-
 կարճ և դործնական պատասխանը տամ, «հա ՚ի
 քործերս՝ ո՛ր եմ յերկններ»: և այս պատասխանը տամ
 այն օրը, յորում կարենամ ինքզինքս ազատ հա-
 մարիլ սոյն պաշտօնավարութեան կապերէն:

Ղալաթիոյ մէջ ունեցած պաշտօնավարու-
 թիւնս երկու է, մին դպրոցական և միւսն՝ տըն-
 տեսական:

Դպրոցական պաշտօնավարութիւնս կսկսի
 1861 մարտ 20 ին = Յիշողները կրնան վկայել թէ
 այն ատեն Ղալաթիոյ վարժարանը՝ որն որ անց-
 եալ տարի ամբողջապէս կալուածի վերածուե-
 ցաւ, փոքր սրահէ մը և 2 փոքր դասարաններէ
 կը բաղկանար. և հազիւ 26-27 աշակերտ ունէր,
 մեծ մասը բնիկ, փոքր մաս մը Բերսացի և քանի
 մը դաւառացի: Քիչ ատենի մէջ աշակերտաց
 թիւը 60-70 ի ելաւ, մեծ մասամբ դաւառացի

ըլլալով. մանաւանդ Հիւանդանոցի վարժարա-
 նէն դուրս թօթափեալ յաջողակ ու անպաշտ-
 պան աշակերտաց ապաստարանն եղաւ:

Հարկ չէ այժմ մանրամասնութեան մտնել,
 ոչ ալ այն մեծամեծ դժուարութեանց և հակա-
 ուակութեանց վրայ խօսիլ, որ ծագեցան իմ
 պաշտօնավարութեանս գրեթէ երկրորդ ամսէն,
 սոյն վարժարանին աշակերտաց բազմանալուն, և
 ուսմանց կանոնաւոր ընդարձակմանը երեսէն:

Հետզհետէ աշակերտք կը բազմանային, պի-
 տոյք կ'առաւելուին, և ինչ որ Հիւանդանոցի
 վարժարանին մէջ ինձ կէտ նպատակի դրած էի,
 ու անյաջող ելած, այն է քառասուցի մանկատանս սա-
 սամ որս և իրենցօր սաստիկներ հոսցնել, զայն ի գլուխ
 հանելու միջոցներ ու դիւրութիւններ կը տես-
 նէի Ղալաթիոյ մէջ. ուր բնակիչք մեծաւ մա-
 սամբ դաւառացի եղբարք ըլլալով, իրենց դա-
 ւակներն ու երկրացի յաջողակ աշակերտներ բե-
 րելով՝ իրենց քով կրնան սնուցանել. որով ա-
 նոնց մարմնաւոր հացին պիտոյքը հողալու գրժ-
 ուարութենէն զերծ մնալով, միայն հողեւոր հա-
 ցին, մտաւոր անդեան հողը կը մնար Ղալաթիոյ
 վարժարանին վրայ: — Եւ արդարեւ այս կեր-
 պով Ղալաթիոյ վարժարանիս մէջ ցարդ բազմա-
 թիւ գաւառացի աշակերտներ դաստիարակուած
 են. որոնցմէ քանի մը հարիւրը յականէ՝ յան-
 ուանէ կրնամ յիշատակել, որոնց մէկ մասը թէ
 Պօլսոյ և թէ սյլ և սյլ գաւառաց մէջ ուսուց-
 չութեան պաշտօն կը վարեն, մէկ մասն ալ ար-
 քունի Բժշկութեան և Միտաւարանի թեան վարչ-

Ժարանները մտած, նոյնպէս և Հեռագրատան և այլ զբաղմանց պարապած են. և այսօր ա նոնց մէջ նշանաւոր անձինք կան, որ կը փայլին Ազգին ու ընկերութեան մէջ. ասոնց մանրամասնութիւնն ալ հարկ չէ այժմ ընել: —

Բայց այս նպատակն յառաջ և ի գլուխ տանելու համար պէտք կային 1°. Եկեօրից և 2°. Վարձարանն ընդարձակման. երկուքն ալ իմ ձեռնհասութեանէս վեր էին. վասն զի ես էի սոսկ ուսուցիչ մը, վարժարանին բովանդակ հոգը բարձած, և միանգամայն աղքատ դաւառացի աշակերտաց մարմնաւոր պարէնին համար ալ մուրացիկ մը:

Ուրեմն կը մնար ինձ այդ երկու պիտոյից ճար մ'ընել: 1863 ին կոչուեցայ Ուսումնական խորհրդոյ պաշտօնավարութեան. կարծեցի թէ նոյն պաշտօնական միջոցաւ պիտի կրնամ յաջողիլ նպատակիս մէջ, զոր իմ պատուարժան պաշտօնակիցքս ալ Ազգին օգտակար ճանչցան և հատատեցին, և ամենայն ջանք ի գործ դրին զայն ի գլուխ հանելու, բայց չի յաջողեցան. ինչպէս կը տեսնուի նոյն խորհրդոյ համարատուութեան տեղեկագրէն, որոյ մէկ քաղուածը քիչ մը կտքը պիտի ներկայացնեմ:

1863 ին Ղալաթիոյ Թաղական խորհրդոյ պաշտօնավարութեան կոչուեցայ. որպէս զի ինչ որ ուսուցչութեամբ չէի կրնար ընել, և ինչ որ Ուսումնական խորհրդականութեամբ չի կրցոյ ընել, զայն Թաղականութեամբ յաջողիմ ընել: Ահա իմ Թաղական պաշտօնավարութեանն բուն պատճառը և ցարդ յարատեւելուս ալ զաղանկերը

Այս պատճառն ու դաղանիքը հաստատելու, և իմ անտեսական պաշտօնավարութեանս մէկ համառօտ համարատուութիւնը Չեղ ներկայացնելու համար, նախ արժան կը դատիմ 1871 նոյեմբեր ամսոյ մէջ առ Ամեն. Խորհմեան Սրբազան Պատրիարքն և Ազգային վարչութիւնն մատուցած տեղեկագրէս հետևեալ մասերը քաղել:

“Ազգային վարչութեան Ուսումնական խորհրդոյ, որուն անդամակից ըլլալու պատիւն ունէի, ի վերջ ապրիլի 1863 ին հրատարակած Տեղեկագրին մէջ Ղալաթիոյ վարժարանը դաւառական ընելու համար ծրագիր մը կայ, որուն բուն խօսքերը մէջ կը բերեմ (երես 58-64)”: —

“Ուսումնական խորհուրդն իր կազմութեան առաջին օրէն իրեն նպատակ դրած էր Պօլսոյ վարժարանաց վրայ հսկելու պաշտօնին հետ դաւառաց վարժարանները չմոռնալ. և եթէ կարելի է՝ զանոնք աւելի խնամարկել և զարգացնել”: —

“Ուստի Ուսումնական խորհուրդը երբ տակաւին նախապատրաստութեանց և խորհրդածութեան կը պարապէր, Ղալաթիոյ և Եէտիգուլէի Ս. Փրկչի վարժարանաց վրայ մասնաւոր խորհրդածութիւններ ունեցաւ: Առաջինը ցերեկային ըլլալով, իր տեղւոյն դրից և այլ հանդամանաց նկատմամբ պանդուխտ մանկուոյն յարմար վարժարան մ'է, որ արդէն իսկ այնպէս է: Երկրորդը գիշերային ալ ըլլալով և մանաւանդ Ազգին որբ և անտէրունչ մանկանց սեպհական, աւելի յարմարութիւն ունի Ազգին

պիտանի ծառայութիւն մատուցանելու, և այս ծառայութիւնը դաւառներու մէջ ամէն կողմ տարածելու »:

«Բայց որչափ մեծ եղաւ խորհրդոյս ուրախութիւնը, երբ նոյն իսկ ֆաղաքական ժողովոյ կողմանէ 361-66 համար նամակաւ Ղալաթիոյ վարժարանը Գաւառական վարժարան ընելու և անոր յատակագիծը պատրաստելու առաջարկութիւնը ընդունեց»:

«խորհուրդս յատակագիծը պատրաստեց իր Լ. Նիստին մէջ, և խրկեց ֆաղաքական ժողովոյ»:

«Յատակագիծին մէջ վարժարանին արդի 'Կ-Բակ' շէնքի մը ընդարձակելու կէտ մը կար: Չէր կրնար Ուսումնական խորհուրդը նախատեսել թէ այս կէտը բոլոր խնդիրը պիտի դժուարացընէր, և թէ ասանկ առաջարկութեամբ մը մեծ սխալ մը դորձած պիտի ըլլար»:

(Հոս տեղեկագիրը կը պատմէ թէ ի՞նչպէս ուշացեր է շինութեան խնդիրը) »:

«Վերջապէս Տնտեսական խորհրդոյ կողմանէ՝ նոյն խորհրդոյ անդամ Յովակիմեան Յովհաննէս ազան ներկայացաւ խորհրդոյս որոշեալ օրը. և ի միատին Ղալաթիոյ վարժարանին այգելութիւն ընելով մանրամասն հետադատութեամբ քննելով տեսնուեցաւ որ շէնքին ընդարձակութիւնը անհրաժեշտ պէտք է. և ասիկա ալ աւելի թեթև ծախքով մը դոցելու համար սրահի մը շինութիւնը բաւական է, որ կրնայ 18-20 հազար զուրուշով աւարտիլ: Յովհաննէս ազան յետոյ յարեց թէ թէպէտ Ղալաթիոյ վարժարանը իբրև

կեդրոնական Գաւառական վարժարան՝ ընդարձակելու համար պէտք է որ կեդրոնական սրնտուկէն նպաստ ընդունի, բայց կեդրոնական սնտուկը այս օգնութիւնն ընել չը կրնար: Խորհուրդս պատասխանեց թէ Ղալաթիոյ վարժարանը կեդրոնական սնտուկէն ակնկալութեան պէտք մը չունի. և ոչ ալ թաղական սնտուկը այդչափ ծախքն ընելու դժուարութիւն մ'ունի»:

«Խորհրդածութիւններէ վերջը շուտ մը տեղեկագիր պատրաստուելով խորհուրդս կընքեց, և Յովակիմեան Յովհաննէս ազան ալ զայն ստորագրեց իբրև անդամ Տնտեսական խորհրդոյ, և խրկուեցաւ առ ֆաղաքական ժողովն»:

«Ստոր պատասխանը ուշանալով, խորհուրդս դարձեալ գիր գրեց առ ֆաղաքական ժողովն, խնդրելով որ այս կարեւոր խնդրոյն վախճան մը տայ»:

«Ստոր ալ պատասխանը ուշանալով, դարձեալ գիր խրկուեցաւ առ ֆաղաքական ժողովն, միանգամայն առ Տնտեսական խորհուրդն»:

«Վերջապէս Ուսումնական խորհուրդը մեծցաւով սրտի տեսնելով այս խնդրոյն յապաղումը՝ և նիւթական շէնքի խնդրովը այսքան պարագ ժամանակ կորսուիլը, փութաց յօր. Նիստին մէջ Ղալաթիոյ վարժարանին բարոյական շէնքը չուշացնել, և զանազան դաւառներէ տղայ բերելու որոշումը, որ Լ. Նիստին մէջ եղած է, դորձադրել»:

(Տեղեկագիրը կը պատմէ այդ որոշման վերաբերեալներն ալ, որք անդորձադրելի մնացած են:)

«Սհաւասիկ կեդրոնին մտածութիւնը» :

«Բայց այս մտածութիւնը և կարգադրու-
թիւնը որսական ծան էր . քործնակունը Ղալաթիոյ թաղ-
խորհրդին ձեռքն էր , որ վերոյիշեալ անցից մի-
ջոցին՝ առանց ականջ դնելու Ազգ. վարչու-
թեան տնօրէնութեանց , ձեռնարկած էր վար-
ժարանի դասատուներէն մէկ քանին փոփոխե-
լու և աշակերտները արձկելու , այն միջոցին
Քաղ. ժողովոյ խմբովին հրաժարած ըլլալէն օ-
գուտ քաղել ուղեւով : Յիշեալ վարժարանը դար-
ու մար եղած էր , եթէ Ուսում. խորհուրդը
կանգուն չըլլար , և Սրբազան Պատրիարքն ալ
հետեւեալ նամակաւ չարդիւլեր թաղ. խորհրդոյ
դիտաւորութիւնը» :

Համար 671=91

«Մեծապատիւ Ատենապետ .

«Տեղւոյդ Ամենաիրկչի վարժարանը՝ ուր
արդէն խիստ մեծագոյն մասամբ պանդուխտ ա-
շակերտներ կը դաստիարակուին , ասկէ առաջ
Ազգին աւելի պիտանի և օգտակար ծառայու-
թեան մը յատկացնելու համար , Քաղ. ժողովով
որոշուած է ԳԱՐԱՌԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎՐԺԱՐԱՆ
մ՝ ընելու , և ամեն կերպով պանդուխտ տղայոց
կրթութեանը նուիրելով զայդ , Հայաստանի լու-
սաւորութեանը դործածելու» :

«Տարակոյս չունիմ թէ այս որոշումը արդէն
Ձեզ ալ ծանօթ պիտի ըլլայ . ուստի հարկ կը
համարինք ծանուցանել Ձեզ , թէ այժմէն նոր
փոփոխութիւններու պէտք մը չիկայ , ուրստ» .

որոնք փոփոխութեան և ու աշակերտի արշակման . այլինչ վի-
ճակի մէջ է նէ՝ այնպէս պէտք է մնայ , մինչեւ
որ Քաղ. ժողովոյ որոշմանը համեմատ ըլլալիք
կարգադրութիւնը խորհրդոյդ հաղորդուի , և
ան առեն վարժարանիդ բարեկարգութեանը
համար պէտք եղածը տնօրինուի» :

Ողջ լերուք

ԿԻԿ

ՊՕՂՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԿ

Կ. ՊՕԼՍՈՅ

7 Յուլիս 1864

Ի Պատրիարքարանի

Հայոց Կ. Պօլիս

«Սյս նամակն ալ իր ներդործութիւնը քիչ
ատենէն կորոյս . և թաղ. խորհուրդն աւելի հը-
նարամիտ՝ հետեւեալ նամակը խրկեց Սրբազան
Պատրիարք Հօր , երբ նորընտիր Քաղ. ժողովը
կը գումարէր» :

«Ամենապատիւ Սրբազան Հայր

«Անցեալները թաղիս Գալոցին բարեկար-
գութեանը և յառաջադիմութեանը մասին , քա-
նի մը փոփոխութիւններ խորհուրդս որոշեր և
Հոգաբարձութեան պատուիրեր էր ընելու . նոյն
միջոցին Ձեր Սրբազնութեանէն խորհուրդս նա-
մակ մը ընդունեց , որով տեղեկացանք թէ Ու-
սում. խորհրդոյ կողմանէ առ Քաղ. ժողովը ա-
ռաջարկութիւն մը եղած է տեղւոյս դպրոցը
Գաւառական Գալոց ըլլալու , և Քաղ. ժողովն
ընդուներ և նոր փոփոխութիւն չընելով իւր վի-
ճակին մէջ թողուլ պատուիրեր էիք , մինչեւ որ
Քաղ. ժողովոյ կողմանէ հրահանգ տրուի . ինչ-

պէս որ խորհուրդս ալ Ձեր հրամանին համեմատ վարուելով ամենափոքր փոփոխութիւն մը անդամ չէ ըրած . և նոյն միջոցին ֆաղ. ժողովը իւր հրատարականը տուեր , և դեռ նոր ժողովը չէր ընտրուած . բայց ժողովի կազմութիւնը եղաւ և մինչեւ ցայսօր կ'սպասեմք և դեռ հրահանգ մը կամ լուր մը չեմք ստացած : Ուստի Ազգին օգտին ծառայելով հարկ կը համարեմք ծանուցանել որ տեղւոյս դպրոցին միեւնոյն վիճակի մէջ մնալը անհնարին է . վասն զի դպրոցիս էս պիտեան եկամտով ծախելի չէ քուսեր , ազայոց տուած ամսականին տարեկան եկամուտն է 5-6 հազար զուրուշ , և տարեկան ծախքն է ըստ սուն հազար զուրուշէն աւելի , որ եկեղեցւոյս սնտուկէն կը հատուցուի , և մարտի 12-ը քաջ անի , և դպրոցին դասատուաց ամսականին հատուցմանը համար խորհրդոյս գանձապետը շատ դժուարութիւն կը քայէ , և այսօր վեց հազար զուրուշէն աւելի դասատուներուն պարտք կայ , որ երկու ամիս է չէ վճարուած և միշտ գանդատ կ'ընեն խորհրդոյս » :

« Ուստի կ'աղաչեմք Սրբազնութեանդ որ ժամ յառաջ դպրոցիս համար ֆաղ. ժողովոյ կողմանէ ըլլալիք որոշումը մեզ յայանելու շնորհ ընէր . կամ թէ կրկին մեզ յանձնէք որ ժամ յառաջ դպրոցիս վիճակը բարեկարգելու և տնօրինելու ձեռնամուխ ըլլամք և ապագայ դժուարութեանց առաջըը աւանեմք » :

Մնամք եւայն . ԴԻՍԵ ՔԱՂ . ԽՈՐՀՐԴՈՅ
13 Օգոստ . 1864 , Ղալաթիա :

« Սնա կեդրոնին ճորժութեան որե՛մ ճիշտ է մը ճորժութեան » :

« Նիւթական խնդրոյն առջեւ ամեն բան կանգ կ'առնու : Ուսում : խորհուրդը ամեն ոյժ և ճիգ թափեց հասկցնելու թէ այն տեղեկութիւնները սխալ են , և հազիւ կարաց անոր աղքեցութիւնը բառնալ , և Ղալաթիոյ վարժարանին ծրագիրը իւր տեղեկագրին մէջ դրաւ , այն յուսով թէ Երեւանի ժողովը Գնդակահան կ'առնու և այս կենսասար խնդրոյն շարժութեան կ'ընէ » :

« Սնա կեդրոնին բոլոր ըրածը » :

« Իսկ ես այս դարձուածքներուն առջև 1865 մայիս 1 ին հրատեղա տալով կեդրոնին մէջ պաշտօնավարութեան , սկսայ ճիւղին մէջ պաշտօնավարելու , այն է թաղական խորհրդականութեան » :

« Սնա իմ թագ . խորհրդոյ պաշտօնավարութեանս բոլոր գաղտնիքը » :

« 1^օ . Սյժմ Ղալաթիոյ վարժարանին շէնքը ուղուածէն աւելի ընդարձակուած է , որ այն ատեն Ուսում : խորհրդոյ երկար բանակցութեանէն վերջը անյաջող մնացած էր .

2^օ . 40,000 զուրուշ ծախք կ'երթար ըստ վերոյիշեալ թագ : խորհրդոյ նամակին , (թէ եւ պաշտօնական վիճակագրութիւնը որ Ուսում : խորհուրդն ըրած էր 36000 ի հազիւ կը հանէ ,) այժմ 54000 զուրուշ . 6000 զուրուշ աշակերտաց թուշակն ալ այժմ բարձուած ըլլալով , ըսել է այժմ 20000 և ճիշդն ըսելով 24000 զուրուշ աւելի տարեկան ծախք կ'երթայ , և դասատուաց պարտքն է կայ .

“3°. Այժմ ամսական 3000 զուրուշի մտե-
կամուտ աւելցած է Եկեղեցւոյն, և այս պատ-
ճառաւ եղած ծախուց մասին պարտք մնացած
չէ, ինչպէս որ անցեալները ջնտես. խորհուրդն
իր քննութեամբը հաստատեց .

“4°. Վարժարանին պատճառաւ Եկեղեցին
զրկուած չէ, Եկեղեցւոյ մէջ մեծածախ նորո-
գութիւններ եղած են, և բարեզարդութենէ
ալ բնաւ չէ զրկուած .

“5°. Այսօր ամսական 3000 զուրուշեկամուտ
բերող նոր կալուած մ'ալ շինուելու վրայ է, որ
ինչպէս յայտնի է, 4-5 տարիէն իր շինութեան
ծախքը հանելով նոր առաւելութիւն մ'ալ կու-
նենայ .”

“Ահաւասիկ գործնական պատասխանը թաղ-
խորհրդոյն վերոյիշեալ նամակին, որուն հանե-
լուկը լուծելը կեդր. վարչութեան ձեռնհասու-
թենէն վեր էր, մանաւանդ այնպիսի անկերպա-
րան վիճակի մէջ .”

“Հիմա ժամանակն հասած կը կարծեմ վախ-
ճան տալ մասնաւոր ջանից, զոր Ազգային վար-
չութեան վերջին հնգամեայ անկերպարան վի-
ճակին մէջ հարկ էր 'ի գործ դնել. մասնաւոր
ջանքերը ժամանակի մը համար են և որ եւ է բարենպաստի
հորձոյ մը յարստութեանը զէն երաշխաւորեր : Ինձ տաղա-
կալի է այդ թաղականութեան պաշտաման մէջ
յարատեւել, և յիշեալ վարժարանին ըստ ամե-
նայնի պատասխանատու մնալ. թերևս օր մը
վարժապետութիւնն ալ չի կրնամ վարել, և թե-
րևս վաղը մեռնիմ. ուստի ժամանակն է որ

կեդրոնական վարչութիւնը, որ այժմ իր օրի-
նաւոր ընթացքին մէջն է, ձեռք առնու այս
խնդիրը և ապահովէ ու արդիւնաւորէ զայն . և
թոյլ չիտայ որ անկերպարան վիճակներու մէջ
այնչպիսի աշխատութեամբ յառաջ եկած գործ
մը խանգարի և տակնուվրայ ըլլայ . գործը իմս
չէ, այդպիսի սնալիառութիւն հեռի յինէն, Պօ-
ղոս տնկեաց, Ապօղոս ջուր ետ, և Աստուած ա-
ճեցոյց .”

“Հարկաւ ինէ շատ աղէկ կը մտածէ Ամենա-
պատիւ Սրբազնութիւնդ և Ազգային վարչու-
թիւնդ հասարակաց վիճակին և անոց դաստիարակութեան
ասնանարհատութեանը վրայ : Գաւառաց գիւղորէկց
մէջ մանկավարժներ պէտք են, գրեւ, կարդալ,
և հաշուել ուսուցանող, կրօնի և Ազգութեան
վրայ բարի զգացումներ սփռող : Այդ մանկա-
վարժները գետնէն չեն կրնար բուսնիլ. կեդ-
րոնական վարչութիւնը այսօր 6000 զլ. ամսա-
կանով ապահովեալ, իր դիրքովը թաղական
հանգամանքէ շուրկ' ուղղակի կեդրոնին մաս-
նաւոր հսկողութեանը կարօտ վարժարան մը
կ'ունենայ իր ձեռքին տակ պարօրաստ, 3-4 տա-
րիէն 9000 զրշ. ամսականաւ, և ան տտեն թե-
րևս աղքատ աշակերտաց նիւթական նպաստ
մ'ալ կարենայ ընել .”

Ասոնք են այն կարևոր մասերը, զորս 1871 ի
տեղեկագրէս քաղելով ձեզ ներկայացուցի այ-
սօր, որոնց վրայ բացատրութիւն տալու հարկ
չի կայ, կարծեմ : Միայն թէ ձեր միտքը չի շփո-

Թեւու համար բացատրել կը պարտաւորիմ թէ, այն ֆաղաքական ժողովը՝ որ Ղալաթիոյ վարժարանը Գաւառական կեդրոնական վարժարան ընել որոշեց, չէ՛ այն՝ որ Ուսումնական խորհրդոյ այս մասին դրած թախանձալից գրեւորուն իսկ հազիւ կը պատասխանէր կամ ոչ։ Երկու ֆաղաքական ժողովոց օրով պաշտօն վարած է մեր Ուսումնական խորհուրդը, և առաջնոյն ատենապետն էր վսեմ։ Ստեփան փաշա Ասլանեան։ այս ազգասէր անձը խորհուրդ տուած էր ֆաղաքական ժողովոյ թէ, գաւառացի մանկըտւոյն ուսում տալու և անոնցմէ ուսուցիչ հասցընելու համար՝ Ղալաթիոյ մէջ Գաւառական կեդրոնական վարժարան մը ունենալու է Ազգը։

Տեսաք ակներեւ թէ ինչ որ ուսումնական խորհրդականութիւնն իր բոլոր ազդեցութեամբը չկրցաւ ընել, թաղական խորհրդականութիւնն ըրաւ զայն, ընդարձակեց վարժարանը և երասպարհեց եկամտից սղթերը։

Պարտ կը համարիմ յայտնել նաև թէ, այս ամենը առանձինն իմ աշխատութեանս արդիւնքը չեն ու չեն կրնար ըլլալ։ Ուստի այս փառաւոր աւուր մէջ պարտիմ յիշատակել այն անձինքը, որք ազգասիրաբար աշխատեցան Ղալաթիոյ Մ. Լուսաւորիչ եկեղեցին այժմեան վիճակին բերել հասցնելու. և են՝ Չմշկածագցի Մուրատեան երկու եղբարք Մ. Աւետիս և Մ. Փիլիպոս էֆէնտիները, Բենկացի Մեծասարեան Պետրոս էֆէնտին, Արմտանցի Ալիքսանեան Մարտիրոս էֆէնտին, Սեբաստացի լուսահոգի Բարունակ

Տէմիրճեան, Ղալաթիացի լուսահոգի Յարութիւն Մարեան, Բերացի լուսահոգի Մկրտիչ Միրասեօտեան, Ղալաթիացի Սերոբեան Եփրեմ էֆէնտին, և մասնաւորապէս կը յիշատակեմ Ղալաթիացի Մելիքեան Թագւոր էֆէնտին, որ ըսկիզբէն մինչև ցարդ ինծի գործակից գտնուած է, և նորայն ժշտ. Բոյ ասի ըսող նախկին ընկերներուն նախապաշարումը թօթափելով, ամէն ջանքի գործ դրած է այս ամէն շինութեանց։

Հայպա ձեր աջակցութիւնն ինչպէս մոռանամ, պանդուխտ ժողովուրդ, և չյիշատակեմ ձեր ամէնուն յայտնի և լուրջայն օգնութիւնն՝ 16 տարուան աշխատութեանցս տոմարին մէջ մեծ տեղ մը բռնած է։ Ազգիս համար աշխատեցայ, և մասնաւորաբար գաւառացի մանկըտւոյն իբրև ճշմարիտ Հայ դաստիարակութեանը պարապեցայ. արդարև շատ նեղութիւնք և չարչարանք հասան ինծի, բայց անուամբ Տեառն համբերեցի անոնց, և ձեր սիրովն ու օժանդակութեամբն յաղթեցի անոնց։

Դառնանք մեր խնդրոյն։ Գիտեմ կուղէք այժմ գիտնալ թէ 1871 ին երբ խրիմեան սրբազան կը պատրիարքէր, երբ Սահմանադրական վարչութիւն կիշխէր, ինչ օգնութիւն տեսայ արդեօք այս ձեռնարկութեանց կատարելագործութեանը համար։ Հաւատացէք երբ ըսեմ թէ տեղեկագրիս պատասխան անդամ չտացայ։

Ուստի վերստին իմ աշխատութիւններս շարունակեցի։

Նոր ընդարձակուած վարժարանը, որ 120

6740.57

աշակերտ կրնար հանդիստ պարունակել, սկսաւ ներդ գալ. վասն զի աշակերտաց թիւը հետզհետէ 170-180 ի կը բարձրանար. ոչ միայն գաւառացի աշակերտներով, այլեւ պոլսեցիներով կը լեցուէր. Բերայէն, Պէշիկթաշէն, Օրթագիւղէն, Իւսկիւտարէն, Վոսփօրի երկու եղբրաց այլ և այլ գիւղերէն, Պալատէն, Թօրգաբուէն, Գումգաբուէն, մինչեւ Սամաթիայէն աշակերտներ կը դիմէին ուսման փափաքով. և պարտաւորած էինք անոնց մեծ մասը մերժել. վասն զի տեղ չունէինք:

Այն ատեն նոր խորհուրդ ծնաւ. Ղալաթիան իր դիրքովը ոչ միայն գաւառացի պատանեաց, այլեւ պոլսեցոց ալ օգտակար ընել: Խորհուրեցաւ վարժարանը երկուքի վերածել, Նախակրթարանի և Ուսումնարանի. Նախակրթարանին մէջ դաստիարակել թաղիս բնիկ և գաւառացի մանկտին. իսկ Ուսումնարանին մէջ ոչ միայն նոյն Նախակրթարանին ընթացքն աւարտող պատանիք. այլեւ Պօլսոյ թաղային վարժարանաց մէջ նախակրթական ընթացքնին կանոնաւորապէս աւարտող պատանիք ալ. այս Ուսումնարանին ուսմանց ծրագիրն ալ ընդարձակելով, զայն ազգային դաստիարակներ պատրաստող վարժապետանոցի վերածել:

Այսպիսի ընդարձակ նպատակի մը համար Երուսաղիմի 25-ի և Երուսաղիմի Եկամոս կը հարկաւորէին: 1872 ին Ազգային վարչութեան ֆաղաքական ժողովոյ պաշտօնավարութեան կոչուելով, կը յուսայի թերեւս աւելի դիւրութիւն ունենալ

առաջադրեալ մեծ նպատակին հասնելու. բայց չի յաջողեցայ. վասն զի գրեթէ ամէն բան կըրցայ ձեռք բերել, Ուսումնական խորհրդոյ և ֆաղաքական ժողովոյ հաճութիւն, շինութեան համար դրամի աղբիւր. բայց այս անգամ ալ բան մը պակսեցաւ, այն է, այս ամենը գործադրելու Նախագահական կամքը:

Համոզուեցայ որ կեդրոնին մէջ բորձել չըսեմ անհնարին՝ դէթ դժուարին է. կեդրոնը հրամայելու և հսկելու իշխանութիւն մ'ըլլալով, թաղը նախ ամէն բան պարտաւորելու և ապա կեդրոնին հրամանին դիմելու է. թաղը բորձելու, և կեդրոնն այն գործին վրայ հսկելու է:

Մինչ այս մինչ այն, և ահա՛ Ղալաթիոյ մեծ հրդեհը պատահեցաւ 1874 թուականին. այրեցան քանի մը մեծ կալուածներ, որոնք ապահովեալ ըլլալով, ապահովութեան տունէն (սիկուրթա) ստացանք 1300 ի մօտ Օսմանեան ոսկի վարժարանն ալ ապահովեալ էր, բայց չայրեցաւ, և միայն եղած վնասուց փոխարէնն ստացանք, որ վերոյիշեալ դումարին մէջն է:

Հարկ էր այրած կալուածներն նորոգ կառուցանել. բայց ըստ որում նոյն կալուածոց հողէն բաւական տեղ փողոցին թողուլ կը ստիպուէինք, միւս կողմէն այդ կալուածները աւելի ընդարձակ և վայելուչ շինելու խորհուրդը կար, պարտաւորեցանք վարժարանին այն մասը՝ որ բուն հին վարժարանն էր, ամբողջ քակել և խառնել կալուածոց շինութեան. և կ'ըսէի ինքնիրենս. կամ Բուլարովն վարժարանը պիտի ունենայ Բաղ

ի բայց առեալ այն սրահը որ հին վարժարանին վրայ յաւելեալ մասն էր, և համար սո հոյակապ վարժարանն ընդ պիտի սանեայ, որ արդէն առաջագրեալ է:

Աստուած յաջողեց մեզ. և նախորդ վարժութեան որոշմամբ, և կամօք և հաճութեամբ ամենապատիւ Տ. Ներսէս սրբազան Պատրիարքի սոյն հոյակապ վարժարանը շինուեցաւ, որոյ բացման հանդէսը կը կատարենք այսօր: Չեր դաւակները որ աստ կը դատարարակուին, Չտարիէ ի վեր ամենամեծ նեղութիւն կրեցին Եկեղեցւոյ պահարանաց և նեղ սրահի մը ու ամենափոքր սենեակներու մէջ իրենց ուսմանը պարտապելով. բայց այսօր ազատած են այդ վիճակէն: Նախկին վարժարանին սրահն ալ պիտի յատկանայ Աղջկանց վարժարանի. կը տեսնէք սա աղջիկները, որ աստ համախմբեալ են, քիչ մը ետքը պիտի առաջնորդուին իրենց սրահը: Ղալաթիա ի սկզբանէ հետէ Աղջկանց վարժարան չէր ունեցած. բայց այսօր երբ 25-30 աղջկունք պատրաստ կը գտնուին վարժարանի կարօտ, կարելի՞ բան է որ զրկուին այդ շնորհքէն: Կը խնդրեմ Աստուծմէ որ այս ընդարձակ վարժարանն ալ, որ 500 աշակերտ կրնայ պարունակելը օր մը դարձեալ նեղ գայ, և ուրիշ վարժարանի տեղ ալ պատրաստուի:

Գիտեմ որ հետաքրքիր էք իմանալ թէ ի՞նչ ծախք գացած է այս հոյակապ շինութեան. կարճ պատասխանեմ. իւրաքանչիւր կանգունին 3 Օսմ. ոսկի. կամ 600 այսքան կանգուն տարածութեան համար 1867 ոսկի. մինչդեռ կանգուն

նր 4 ոսկւոյ ծախք հաշուեալ էր: Այս գումարին 1542 ոսկին փոխառութեամբ և 325 ոսկին կալուածոց հասութով վճարեալ է:

Չայս գիտնալէ ետև, կ'ուզէք անշուշտ գիտնալ թէ ի՞նչ է կալուածոց սնտուկին այժմեան վիճակը: Նախ պէտք է գիտնալ թէ 1866 դեկտեմբերի վերջ՝ ըստ տոմարին՝ սնտուկը պարտք ունէր 900 ոսկի և 37000 դրուշ տարեկան հասոյթ կալուածական: Մինչև 1874 թուականի մեծ հրդեհը հետզհետէ կալուածներ շինուեցան, մէկ կողմէն ալ եղած պարտքը վճարուեցաւ. որով 1874 ին սնտուկն ունէր 1000 ոսկի պարտք և 114000 դշ. տարեկան հասոյթ կալուածական. 1866 ի հասոյթէն 77000 դրուշի առաւելութիւն, 100 ոսկւոյ պարտուց առաւելութեամբ:

Հրդեհէն յետոյ նոր կալուածները շինուեցան. և այս անդամ կալուածոց տարեկան հասոյթը 150-160000 դրուշի բարձրացաւ, 1866 ի հասութին քառապատիկն և աւելի. կամ լիրայի հաշուով գրեթէ 1200 ոսկի. պանդոկն ի միասին հաշուելով:

Իսկ պարտք մնաց այժմ	
4000 ոսկի հինէն	
1045 ”	նոր կալուածոց շինութեան
190 ”	լնֆիէճի կէտիկին գնման
1542 ”	վարժարանիս շինութեան համար

3777
Ընդ ամենը երեք հազար եօթ հարիւր եօ.

Թանասունն և եօթը ոսկի պարտք կայ այժմ: Եթէ հաշուեցոյցը հրատարակուի, ան ատեն աւելի յստակ կը տեսնէք այդ թուանշաններուն քանակութիւնը:

Պարտուց այս վիճակն անկարող կ'ընէ զեկեղեցին այլ ևս նոր պարտք ընելու. և արդի կալուածոց գրեթէ 2/3 ըլլալով պարտուց մայր դրամին և տոկոսին վճարման, մնացորդով պիտի հոգացուի վարժարանիս պիտոյքը:

Որչափ որ մնացորդ հասոյթը չի բաւէր մեր բաղձացած ընդարձակ վարժարանն այժմէն ունենալու. սակայն ձեր ամենուր օժանդակութիւնը, և մանաւանդ ընդհանուր Ազգին օգնութիւնն ու յօժարութիւնը երբ հասնի, այդ ընդարձակ վարժարանն ալ այժմէն կրնանք ունենալ:

Մեր թաղային վարժարանն այժմ չէնքիս երրորդ յարկին մէջ պիտի տեղաւորի, որ արդէն նոյն նպատակաւ շինուած է. իսկ չորրորդ յարկը տակաւին խնդրոյ տակ է թէ, արդեօք Պատրիարքարան թէ Կեդրոնական Ուսումնարան ընել պէտք է: Սակայն կը յուսամ որ դաստիարակութեան այս նոր խոչընդոտը կը վերցուի ճշմարիտ ազգասիրաց շնորհիւ. մանաւանդ թէ այս խնդիրն արդէն Երեսփոխանական Ժողովոյ դիւանին վրայ է և օրակարգն անցած. զոր այս վիճակին մէջ կը ցանկային տեսնել 1863 էն ի վեր կազմեալ Ուսումնական խորհուրդը. և Սատուած այս աւուր պահած է եղեր, այս աւուր. վասն զի Երեսփոխանական Ժողովն այսօր այդ խնդրոյն

վրայ կրնայ վիճիլ և արդիւնաւոր որոշում մը տալ. մինչդեռ առանց այս աւուր վիճակին՝ ինչ կրնար ընել. երբ կեդրոնական սնտուկն ցայսօր և թերևս այսպէս երթայ յաւիտեան անկարող պիտի մնայ դաստիարակութեան համար թանգմ'իսկ վճարելու:

Մի' չփոթիք, երբ կը լսէք թէ այս չէնքը կամ ասոր մէկ կարեւոր մասը ուրիշ պէտքի գործածելու մտադրութիւն կայ. չեմ յուսար թէ պիտի տեսնէք այնպիսի ձեռք մը, որ կարենայ փակել այս վարժարանին դռները, կամ սեղմել և փոքրկացնել ասոր ընդարձակութիւնն ու շքեղութիւնը, անարժան դատելով այսպիսի շինուածք մը վարժարանի յատկացնելը: Կրնան ասանկ գիշերային խորհուրդներ ըլլալ, բայց չեն կրնար ի լոյս գալ:

Իմ պարտաւորութիւնս կամ լաւ եւս՝ առաջադրութիւնս մինչեւ այս կէտն էր, պարտաւորել շնորհարանին շէնքն ու կալուածները: Հասայ նպատակիս, և աւարտեցաւ Ղալաթիոյ պաշտօնավարութեանս սահմանը: Այսուհետեւ չեմ կրնար շարունակել այս պաշտօնը, ինչպէս որ շարունակեցի ցարդ:

Գիտեմ պիտի ըսէք թէ պարտքն ալ տալու է, որպէս զի շուտով սկսի վարժապետանոցի ընթացքը. կը վստահացնեմ զՁեզ որ պարտքն ալ կը տրուի, վարժապետանոցի ընթացքն ալ կը սկսի, երբ այժմ դաստիարակութեան խնդիրն Երեսփոխանութեան Ժողովին մէջ սկիզբն առնու:

Գիտեմ պիտի ըսէք թէ, մօտէն հսկելու պէտքն ալ կայ, որպէս զի անխոհեմ և անփորձ

անտեաներու ձեռօք այս վարժարանն ալ չիճա-
նայ : կը ճանչեմ այդ պէտքը, սակայն այսուհե-
տեւ միայն իմ պարտաւորութիւնս չէ այդ, և չի
կրնար ըլլալ : Դուք որ ծնող էք և զաւակ ու-
նիք աստ, և սիրող էք յառաջադիմութեան Ազ-
գիս, դուք, որ ցարդ գործակից էիք ինձ, այժմ
պէտք է որ դուք գործին տէր կանգնիք, և հըս-
կէք, ես ալ ձեզ գործակից կ'ըլլամ :

Ես ոչ թէ իմ ապրուստս ընդարձակելու հա-
մար այս աշխատութիւնները տուի, ինչպէս կը
համբաւեն նախանձորդքս, այլ Ազգիս ծառայե-
լու համար : 1861 մարտ 20 ին այս վարժարանին
մէջ հազար ղուրուշ (հազար ղուրուշ և ոչ թէ
10 ոսկի) ամսականով եկած եմ, և մինչեւ ցարդ-
ք և նոյն գումարն ստացած եմ : Միթէ կարելի՞
էր ինձ այդ գումարով բաւականանալ, եթէ ըն-
տանեկան պիտոյիցս բեռը բոլորովին իմ վրայ
ծանրացած ըլլար, և իմ զրական աշխատութիւն-
ներս և ուրիշ գասախօսութիւններս ալ երբեմն
ինձ չօժանդակէին . այսու ամենայնիւ գիտցող-
ները գիտեն թէ ինչ նիւթական անձուլութեան
մէջ գտնուած եմ և կը գտնուիմ ցարդ, բայց
բնաւ ամսականիս յաւելման ինդիք մտքէս իսկ
չեմ անցուցած :

Չէի խոնարհեր մինչեւ այս բացատրութիւն-
ները տալու, եթէ նախանձորդքս համբաւած
չըլլային թէ ֆախադեան Ղալաթիա մը կ'ուտէ :
կը հրաւիրեմ իմ անուանարկիչներս որ գան և
քննեն Եկեղեցւոյս տումարները, և այլ ամե-
նայն աշխատութիւններս, եթէ իմ ամսականէս

զատ ուրիշ դրամ ինձի անցած կայ, ինչ անու-
նով ալ ըլլայ, կամ ուրիշ տեսակ շահ մը ինձի
մնացած, թող աշխարհի հուշակեն . գան և տես-
նեն թէ ո՞րչափ մեծ խնայողութիւն գործածուած
է. և եթէ այնքան արթնութիւն և աշխատու-
թիւն և խնայողութիւն չըլլային, միթէ կարե-
լի՞ էր տեսնել Ղալաթիան իր այսօրուան վիճա-
կին մէջ : Ես ցարդ համբերեցի ամեն նախատա-
նաց, որ այսօր կարենամ բանալ բերանս : Անոնք
որ բողոքախնդիր են, անոնք որ Ազգին գործե-
րուն մէջ անձնական շահ միայն կը փնտուեն, ա-
նոնք որ Ազգին ծառայութեանը մէջ Ազգին դը-
րամներն անխղճօրէն և շռայլբար վատնել սո-
վորած են, անոնք են որ կը դատեն հաւատա-
րիմ աշխատողները, կ'անուանարկեն, կը բամ-
բասեն, և եթէ ցարդ ինքզինքս անոնց դէմ հը-
րապարակի վրայ չէի պաշտպաներ, պատճառն
այն էր, որ այս աւուր համեմալ մտադրեր էի . աս-
կէ ետքը զայդ ալ պիտի ընեմ . այսու ամենայ-
նիւ ցարդ պաշտօնական ամեն դիրքի մէջ ինք-
զինքս միշտ պաշտպանած եմ, և մինչեւ իսկ այդ
դիրքին մէջ թշնամիներս ալ խոստովանած են
իմ աշխատութիւններս և անենդ մատակարա-
րութիւնս :

Կ'ըսեն եղեր ոմանք թէ Ղալաթիոյ դիրքն
ու տեղն է որ այդ արդիւնքները կը բերէ . շատ
լաւ, բայց Ղալաթիա այսօր կ'ունենայ այս փա-
ռաւոր վարժարանը և այս կալուածները : Մի
մոռանաք նաև 1864 ին Ղալաթիոյ Թադ. Խոր-
հրդին առ Ս. Պատրիարքն դրած նամակին այն

մասը թէ “անտուկը միշտ բաց ունի” : Օրինակ մ'ալ, ահա բերա, որոյ եկեղեցւոյն հողերը Ղալաթիոյ եկեղեցւոյն հողերէն աւելի արդիւնաբեր են . ինչու համար 10-13 հազար ոսկւոյ պարտուց ներքև ընկճուեցաւ, և ցարդ կը հեծէ . և հազիւ սրտի մասօք և խղճով աշխատող անձ մ'ալ անդ կը ջանայ այսօր՝ Բերայի այդ պարտքը ջնջելու :

Դաւ անտեսութիւնն և անձնուէր ու յարատեւ աշխատութիւնը, մանաւանդ Ալէքի ծառայութիւն մ'անտեսութեան ստորջ սերը միայն կարող են մեր եկեղեցիները պայծառացնելու, մեր վարժարանները յառաջադէմ զարգացնելու, և այլ ամենայն հաստատութիւնները բարեզարգելու, և Ազգին օգտակար ընելու :

Պատանեկան հասակէս Աղգիս ծառայելու համար սէր ու եռանդ կ'արժարժէր սրտիս մէջ : 16 տարի յառաջ Ղալաթիոյ Ամենափրկչեան վարժարանիս մէջ դաստիարակութեան պաշտօն ըստացայ . և առեայ որ Ղալաթիոյ դիրքն յարմար է դաւառացի եղբարց օգնելու, և անոնց լուսաւորութեանը համար հոգւով և սրտով ճշմարիտ հայ դաստիարակներ պատրաստող վարժարան մ'ունենալու աստ . ձեռն արկի այս աշխատութեան . և հետզհետէ Ս. Եկեղեցւոյս կալուածներն ու վարժարանը ընդարձակուելով այս աւուր վիճակին հասան : Փառք կ'ուտամ Աստուծոյ, և կ'ապաւինիմ Անոր, որ քննող է դաղտնեաց սրտի, Նա անշուշտ կը վարձատրէ՝ բարիները և կը պատժէ՝ չարերը :

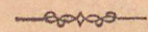
Այս հոգեւոր մխիթարութեան հետ մարմնաւոր մխիթարութիւն ալ ունիմ . եթէ 2 են թշնամիքս, 2000 են բարեկամքս . դուք որ այսօր աստ համախմբած էք, արդէն իմ բարեկամներէս էք . բարեկամ էք ոչ թէ անձիս, այլ գործերուս . ինչպէս նաև թշնամիքս ալ թշնամի են գործերուս . վասն զի կ'ուզեն որ իրենց չկրցածը կամ չըրածը ուրիշը, մանաւանդ իրենց հակակարծիք գտնուող փախազեանը չընէ : Բայց մինչև ցարդ անկարող մնացին իրենց թըշնամական ամեն հնարից մէջ, և չկրցան արգելուլ զիս այս փառաւոր աւուր հասնելէ : Եթէ յարատեւութիւն սիրող չըլլայի, եթէ վհատիլ, սրդողիլ և վախնալ գիտնայի, անշուշտ կէս ճամբան կը մնայի, և թերեւս սկսիլ անգամ չկրնայի :

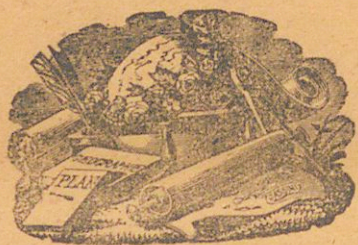
Պատմութիւնը պիտի դնահատէ անշուշտ իմ ազգային աշխատութիւններս, և մասնաւորաբար Ղալաթիոյ մէջ ունեցած ծառայութիւններս :

Գերեզմանիս վրայ ձայն մը երբ սա երեք բառերն արտասանէ, փախազեան ծառայեց Ալէքի, ոսկերտօրիս պիտի հրճուի գերեզմանիս մէջ, և հողիս յաւիտենականութեան մէջ :

Ս. Պ. Պ. ՓԱՓԱՉԵԱՆՅՑ

14 փետր. 1877 :

22864-22870

« Ազգային գրադարան

NL0056510

« Ազգային գրադարան

NL0056513

« Ազգային գրադարան

NL0056509

« Ազգային գրադարան

NL0056508

« Ազգային գրադարան

NL0056512

« Ազգային գրադարան

NL0056511

« Ազգային գրադարան

NL0056507

2013

